

ОД СТАБИЛНОСТ ДО КРИЗА И НАЗАД: КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА ТУРИСТИЧКИОТ ПРОМЕТ ВО БЕРОВО ПРЕД И ПО COVID-19 (2015–2024)

Мартин Цамбаски¹, Наташа Митева², Душица Попова³

¹Студент на втор циклус студии, Факултет за туризам и бизнис логистика,
Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Р.С. Македонија
martin.217175@student.ugd.edu.mk

²Вонреден професор, Факултет за туризам и бизнис логистика,
Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Р.С. Македонија
natasa.miteva@ugd.edu.mk

³Доцент, Факултет за туризам и бизнис логистика,
Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Р.С. Македонија
dusica.saneva@ugd.edu.mk

Апстракт

Овој труд ги анализира промените во туристичкиот промет во Берово пред и по пандемијата COVID-19, со фокус на сезоналноста и должината на престој кај домашни и странски туристи. Истражувањето ги опфаќа годините 2015–2024 и се базира на официјални статистички податоци. Резултатите покажуваат значителен пад во 2020 година, но и постепено опоравување и порамномерна распределба на туристите во следните години. Забележлив е пораст на интересот за посета надвор од главната сезона и пократки престои. Трудот ги истакнува потенцијалите за ревитализација на руралниот туризам преку прилагодена понуда и фокус на домашниот пазар.

Клучни зборови: Берово, туризам, сезоналност, COVID-19, рурална дестинација

Abstract

This paper analyzes the changes in tourist flow in Berovo before and after the COVID-19 pandemic, with a focus on seasonality and the length of stay among domestic and foreign tourists. The research covers the period from 2015 to 2023 and is based on official statistical data. The results indicate a significant decline in 2020, followed by a gradual recovery and a more balanced distribution of tourists in the following years. An increase in interest for off-season visits and shorter stays is also observed. The paper highlights the potential for revitalizing rural tourism through an adapted offer and a stronger focus on the domestic market.

Keywords: Berovo, tourism, seasonality, COVID-19, rural destination

Вовед

Туризмот претставува значаен двигател на економскиот развој, особено за помалите и рурални заедници како Берово. Со својата природна убавина, чист воздух и можности за активен одмор, Берово се позиционира како атрактивна дестинација за домашни и странски туристи. Меѓутоа, пандемијата COVID-19 предизвика сериозни нарушувања во

туристичкиот сектор ширум светот, вклучително и во Македонија. Ограничувањата за патување, здравствените протоколи и промените во однесувањето на туристите имаа директно влијание врз динамиката на туристичкиот промет, сезоналноста и должината на престој.

Овој труд има за цел да ја анализира еволуцијата на туристичкиот промет во Берово во периодот од 2015 до 2024 година, со фокус на споредбата пред и по пандемијата. Истражувањето се базира на официјални статистички податоци и вклучува анализа на сезонските флукуации и просечната должина на престој кај домашните и странските посетители. Разбирањето на овие трендови е од суштинско значење за креирање ефективни стратегии за развој на туризмот во посткризни услови, со цел подобрување на туристичката понуда и зголемување на конкурентноста на руралните дестинации.

Теоретски пристап

Руралниот туризам претставува важен сегмент од туристичката понуда, особено за подрачја како Берово, каде што доминираат природните ресурси, традицијата и мирната околина. Тој се смета за алтернатива на масовниот туризам и може значително да придонесе кон локалниот економски развој, зачувување на културното наследство и зголемена вклученост на локалното население во туристичките активности.

Сезоналноста, како појава на нерамномерна распределба на туристичкиот промет низ годината, е еден од најчестите предизвици со кои се соочуваат руралните дестинации. Таа создава нестабилност во приходите, оптоварување на капацитетите во одредени месеци и недоволна искористеност во останатиот дел од годината. Како што укажува Иванов (2017), надминувањето на сезоналноста бара стратешко планирање, проширување на туристичката понуда и развој на активности надвор од главната сезона.

Пандемијата COVID-19 предизвика глобални нарушувања во туристичкиот сектор и отвори прашања за отпорноста и флексибилноста на дестинациите. Истражувањата (Gössling et al., 2021; UNWTO, 2022) укажуваат дека домашниот туризам играл клучна улога во одржување на минимално ниво на туристичка активност, особено во руралните области. Истовремено, промените во однесувањето на туристите доведоа до зголемен интерес за посети на дестинации кои нудат помалку гужва, контакт со природа и автентично искуство.

Во ваков контекст, Берово има потенцијал да се развие како стабилна и атрактивна рурална дестинација, под услов да се следат современите трендови и да се применат прилагодени решенија за намалување на сезоналноста и привлекување туристи преку целата година.

Методологија

Истражувањето е засновано на квантитативна анализа на официјални статистички податоци објавени од Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија. Податоците се однесуваат на бројот на домашни и странски туристи, како и бројот на реализирани ноќевања во општина Берово за периодот 2015–2024 година.

Во рамки на анализата, туристичкиот промет е разгледуван според два временски интервали:

- пред пандемијата (2015–2019)
- по почетокот на пандемијата (2020–2024)

Анализата опфаќа повеќе основни индикатори:

1. Сезоналност – анализа на бројот на туристи по месеци, со цел идентификација на пикови, флукуации и евентуални промени во моделот на посета поради здравствената криза.
2. Анализа на просечниот број на туристи во периодот пред и после пандемијата.
3. Просечна должина на престој – пресметана како однос помеѓу бројот на ноќевања и бројот на туристи за секоја година, одделно за домашни и странски посетители.

4. Процентуални промени во бројот на домашни, странски и вкупен број на туристи Дополнително, податоците се обработени со помош на Microsoft Excel, при што се изработени табели и графикони кои овозможуваат визуелна споредба на трендовите пред и по пандемијата. Резултатите се презентирани преку споредбена анализа и се користат за формулирање на препораки за понатамошен развој на туризмот во регионот.

Табела 1. Просечна должина на престој на домашни и странски туристи во Берово (2015–2024)
Table 1. Average Length of Stay of Domestic and Foreign Tourists in Berovo (2015–2024)

ГОДИНА	Вкупен број на домашни туристи	Вкупен број на ноќевања од домашни туристи	Вкупен број на странски туристи	Вкупен број на ноќевања од странски туристи	Просечен престој на домашни туристи	Просечен престој на странски туристи
2015	7216	13328	2511	4898	1,85	1,95
2016	8090	15321	3382	6026	1,89	1,78
2017	9905	18663	4050	6822	1,88	1,68
2018	9581	17675	4609	7562	1,84	1,64
2019	8083	15599	5442	9052	1,93	1,66
Вкупно	42875	80586	19994	34360	1,88	1,72
2020	10822	22187	755	1214	2,05	1,61
2021	10993	20257	3470	5460	1,84	1,57
2022	10417	18260	3088	5347	1,75	1,73
2023	8689	15362	3292	5313	1,77	1,61
2024	8101	14325	3258	5173	1,77	1,59
Вкупно	49022	90391	13863	22507	1,84	1,62

Извор: Државен завод за статистика, сопствена обработка на податоци
Source: State Statistical office, own data processing

Податоците од Табела 1 укажуваат на видливи разлики во просечната должина на престој кај домашните и странските туристи во Берово во периодот од 2015 до 2024 година. Кај домашните туристи, просечниот престој се движи од 1,75 до 2,05 ноќевања, со највисока вредност во 2020 година, што може да се поврзе со ограничените можности за патување во странство за време на пандемијата. Во споредба со нив, странските туристи имаат нешто пократок престој во постпандемскиот период, со просечна вредност која паѓа под 1,70, за разлика од 2015 кога достигнува 1,95 ноќевања.

Кумулативно, просечниот престој за целиот период изнесува 1,84 ноќевања кај домашни туристи и 1,62 кај странски туристи, што укажува на потреба за зголемување на понудата и содржините што би мотивирале подолг престој, особено кај странските гости.

Дополнително, се забележува релативна стабилност на престојот кај домашните туристи по 2021 година, што може да укаже на постепено нормализирање на навиките за патување, но и на потенцијал за развој на домашниот туризам како основа за локален раст.

Табела 2. Анализа на бројот на домашни и странски туристи по години во Берово (2015–2024)
Table 2. Analysis of the Number of Domestic and Foreign Tourists per Year in Berovo (2015–2024)

ГОДИНА	Домашни туристи (Д)	Странски туристи (С)	Вкупно туристи по година (Д+С)
2015	7216	2511	9727
2016	8090	3382	11472
2017	9905	4050	13955
2018	9581	4609	14190
2019	8083	5442	13525
Вкупно	42875	19994	62869
2020	10822	755	11577
2021	10993	3470	14463
2022	10417	3088	13505
2023	8689	3292	11981
2024	8101	3258	11359
Вкупно	49022	13863	62885

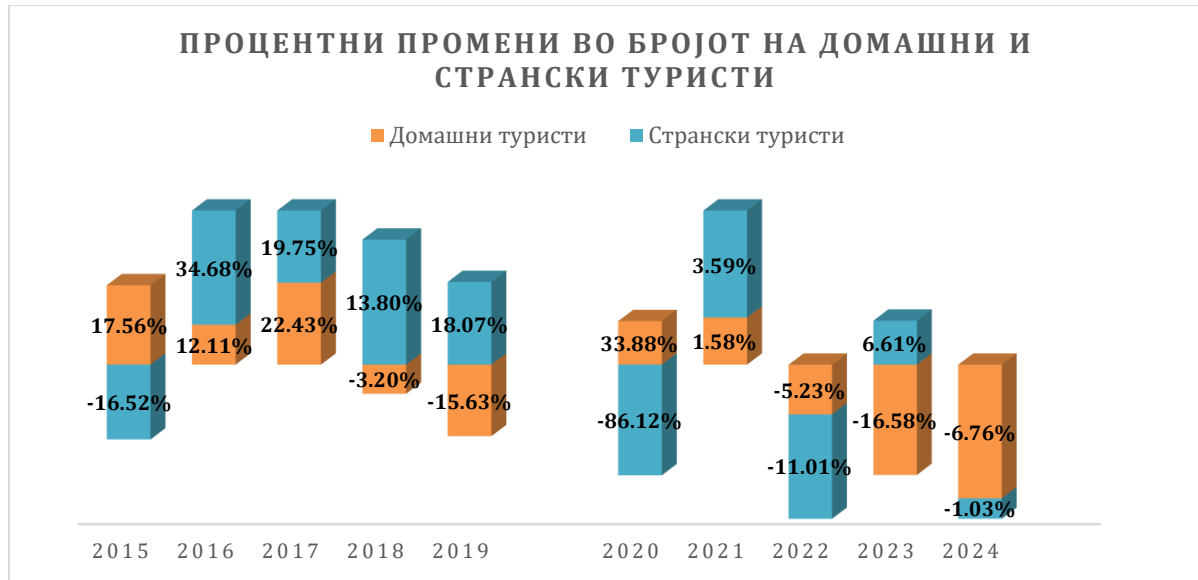
Извор: Државен завод за статистика, сопствена обработка на податоци
Source: State Statistical office, own data processing

Табелата прикажува податоци за бројот на домашни и странски туристи во Берово во периодот од 2015 до 2024 година. Во првите пет години (2015–2019), може да се забележи континуиран пораст на туристичкиот промет, како кај домашните, така и кај странските туристи. Бројот на домашни туристи се зголемувал од 7.216 во 2015 година на 8.083 во 2019 година, додека бројот на странски туристи од 2.511 достигнал 5.442 во 2019 година. Ова укажува на позитивен тренд и зголемен интерес за Берово како туристичка дестинација, особено со зголемување на присуството на странски туристи.

Сепак, во 2020 година, поради пандемијата со COVID-19, доаѓа до драстичен пад на бројот на странски туристи, кои од 5.442 паѓаат на само 755, што претставува пад од над 85%. И покрај тоа, бројот на домашни туристи останува релативно висок – 10.822, што покажува дека домашниот туризам имал стабилизирачка улога во услови на глобална здравствена криза.

Во периодот по пандемијата (2021–2024), се забележува постепено враќање на странските туристи, но тие сè уште не го достигнуваат нивото од 2019 година. Во 2021 година имало 3.470 странски туристи, а во 2024 нивниот број е 3.258. Домашните туристи исто така бележат пад по 2021 година – од 10.993 на 8.101 во 2024 година, што може да укажува на променети навики, економски фактори или зголемена конкуренција од други дестинации.

Вкупно, анализата покажува дека Берово бележело позитивен туристички развој до почетокот на пандемијата, со зголемен број и на домашни и на странски туристи. Пандемијата имала значително влијание врз странскиот туризам, додека домашниот туризам останал на високо ниво и помогнал да се одржи туристичката активност. Во последните години, се забележува обид за стабилизација, но потребни се дополнителни напори за повторно привлекување на странски гости и за зајакнување на локалниот туристички бренд.

Слика 1. Анализа на процентуалните промени на туристите по години

Figure 1. Analysis of the Yearly Percentage Changes in the Number of Tourists

Табела 3. Анализа на процентуалните промени на туристите по години

Table 3. Analysis of the Yearly Percentage Changes in the Number of Tourists

ГОДИНА	Домашни туристи	Странски туристи	Вкупен % на туристи по година
2015	17,56%	-16,52%	6,35%
2016	12,11%	34,68%	17,93%
2017	22,43%	19,75%	21,64%
2018	-3,20%	13,80%	1,68%
2019	-15,63%	18,07%	-4,68%
2020	33,88%	-86,12%	-14,40%
2021	1,58%	3,59%	24,92%
2022	-5,23%	-11,01%	-6,62%
2023	-16,58%	6,61%	-11,28%
2024	-6,76%	-1,03%	-5,19%

*Извор на податоци за графикот

*Source of data for the chart

Покрај апсолутните податоци, процентуалните промени претставуваат значаен индикатор за трендовите во туристичкиот промет. Во периодот од 2015 до 2019 година се забележува позитивен раст, особено кај домашните туристи (на пример, 22,43% во 2017), како и кај странските (34,68% во 2016).

Пандемијата COVID-19 во 2020 година предизвикува драстично намалување на странските туристи за 86,12%, додека кај домашните туристи изненадувачки има раст од 33,88%, што укажува на засилена ориентација кон домашниот туризам. Во следните години се забележува нестабилен тренд, со неколку мали пораста и падови, а вкупниот број туристи повторно опаѓа во 2023 и 2024 година.

Овие податоци покажуваат дека заздравувањето на туристичкиот сектор е бавно и нестабилно, особено кај странските посети, што укажува на потреба од нови стратегии за привлекување на туристи и долгорочна одржливост.

Табела 4. Анализа на бројот на реализирани ноќевања од домашни и странски туристи во Берово (2015–2024)

Table 4. Analysis of the Number of Overnight Stays by Domestic and Foreign Tourists in Berovo (2015–2024)

ГОДИНА	домашни туристи	Странски туристи	Вкупно ноќевања по година
2015	13328	4898	18226
2016	15321	6026	21347
2017	18663	6822	25485
2018	17675	7562	25237
2019	15599	9052	24651
Вкупно	80586	34360	114946
2020	22187	1214	23401
2021	20257	5460	25717
2022	18260	5347	23607
2023	15362	5313	20675
2024	14325	5173	19498
Вкупно	90391	22507	112898

Извор: Државен завод за статистика, сопствена обработка на податоци

Source: State Statistical office, own data processing

Податоците за бројот на остварени ноќевања претставуваат важен индикатор за активноста на туристите и нивното економско влијание врз дестинацијата. Во периодот од 2015 до 2024 година, во општина Берово се забележува променлива динамика на ноќевањата од домашни и странски туристи, што се должи на глобални и локални фактори, меѓу кои најзначаен е ефектот од пандемијата COVID-19.

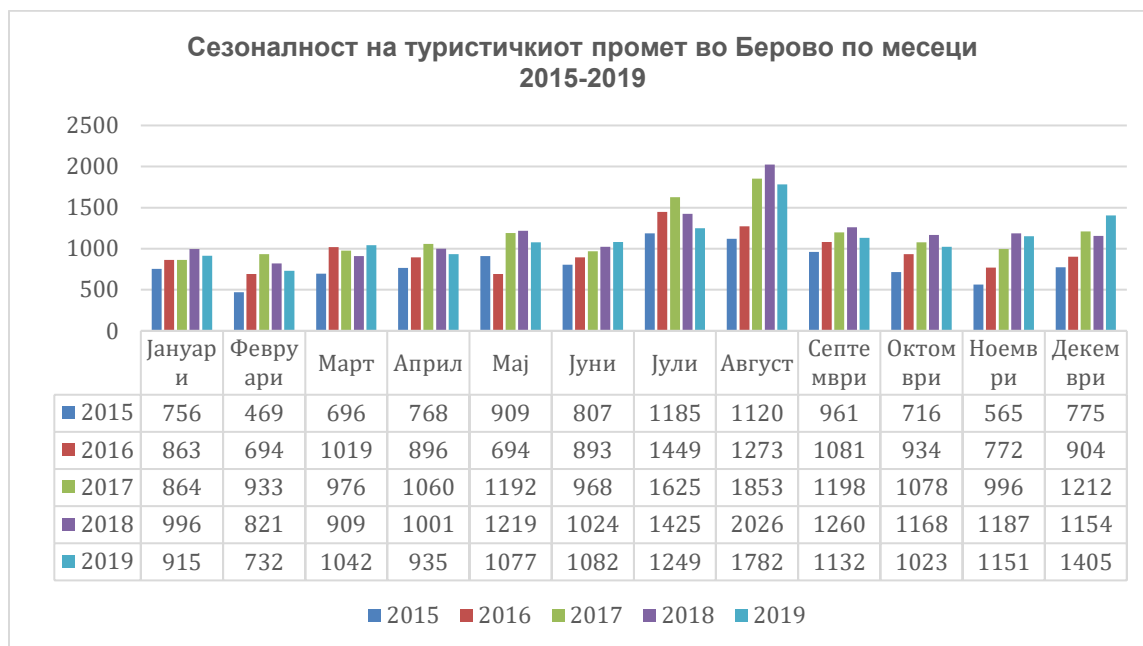
Во предпандемскиот период (2015–2019), се забележува континуиран пораст на бројот на ноќевања. Домашните туристи доминираат со над 80,000 остварени ноќевања во овој период, додека странските туристи бележат раст од 4,898 во 2015 година на 9,052 во 2019 година. Највисока вкупна бројка се бележи во 2017 година со 25,485 ноќевања, што укажува на зголемен интерес за Берово како мирна и автентична рурална дестинација.

Пандемијата во 2020 година носи драстичен пад на странските ноќевања, кои се сведуваат на само 1,214 – што е повеќе од седум пати помалку од претходната година. Во исто време, бројот на ноќевања од домашни туристи бележи раст и достигнува 22,187. Ова укажува дека во услови на затворени граници и ограничени патувања, домашниот туризам станува клучен двигател на туристичката активност.

Во постпандемскиот период (2021–2024), се бележи постепено стабилизирање на странските ноќевања, но не се враќаат на нивото од 2019 година. Од друга страна, домашните ноќевања покажуваат тренд на опаѓање – од 20,257 во 2021 година на 14,325 во 2024 година. Вкупниот број на ноќевања во последните четири години (2020–2024) изнесува 112,898, што е малку помалку од претходниот петгодишен период (114,946), и покрај влијанието на пандемијата.

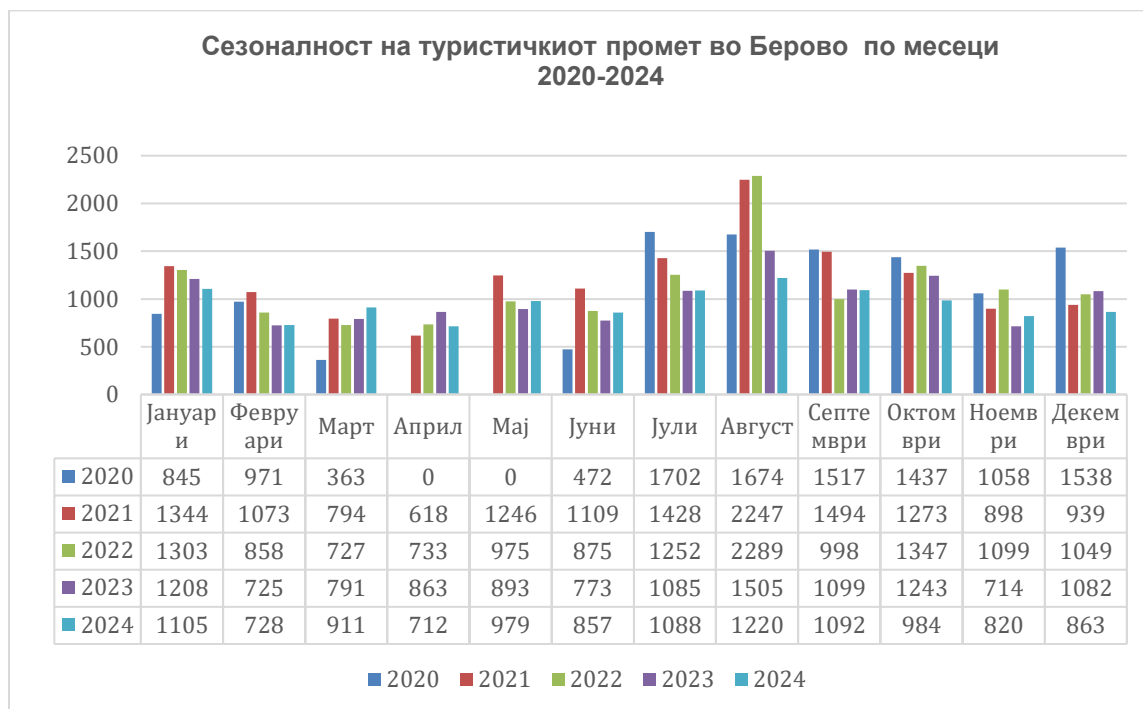
Овие податоци покажуваат дека Берово како туристичка дестинација е силно зависна од домашниот пазар, а закрепнувањето на странските туристи оди со побавна динамика. Во

иднина, потребна е дополнителна поддршка за промоција на дестинацијата на странски пазари, како и за создавање услови за продолжување на престојот на туристите.

Слика 2. Сезоналност на туристичкиот промет во Берово по месеци 2015-2019

Figure 2. Monthly Seasonality of Tourist Arrivals in Berovo (2015–2019)

Слика 3. Сезоналност на туристичкиот промет во Берово по месеци 2020-2024

Figure 3. Monthly Seasonality of Tourist Arrivals in Berovo 2020–2024

Сезоналноста на туристичкиот промет во Берово во периодот од 2015 до 2024 година покажува јасно изразена зависност од летната сезона, со значително зголемување на бројот на туристи во месеците јули и август. Овој тренд се повторува речиси секоја година, без разлика на надворешните фактори, вклучувајќи ја и пандемијата COVID-19.

Во предпандемскиот период (2015–2019), највисоки бројки на туристички посети се регистрираат во август. На пример, во август 2018 година се евидентирани 2.026 туристи, а во истиот месец во 2019 година – 1.782 туристи. Сличен раст е присутен и во месеците јули и септември, што укажува на тоа дека туристичката сезона се протега од јули до септември, со можност за продолжување на сезоната и во октомври.

Сепак, месеците како јануари, февруари и март имаат значително понизок број на туристи. Во јануари 2015 се забележани 756 туристи, додека во февруари и март бројките паѓаат под 700. Тоа укажува на ниска активност во зимските и рано-пролетните месеци, веројатно поради временските услови и недоволна понуда на активности во тој период.

Во периодот по пандемијата (2020–2024), туристичкиот промет се менува. Годишната 2020 покажува силен удар од пандемијата, со 0 туристи во април и мај, и намален број на посети во остатокот од годината. Сепак, месеците јули и август 2020 повторно имаат висок број на туристи – 1.702 и 1.674, што укажува на интерес од домашниот пазар за одмор во природна, мирна средина како што е Берово.

Во 2021 и 2022 се забележува закрепнување. На пример, во јули 2021 има 1.428 туристи, а во август 2.247, бројки слични на предпандемскиот максимум. Во 2023 и 2024 се забележува постепено намалување, но сепак со стабилно присуство на туристи во текот на целата година.

Важно е да се напомене дека летните месеци остануваат доминантни, додека потребата за дестинациско урамнотежување преку активности во есенски и зимски периоди останува отворена како предизвик.

Заклучок

Истражувањето покажува дека Берово, како рурална дестинација, се соочило со сериозни предизвици поради пандемијата COVID-19, особено во делот на странскиот туризам. Сепак, домашниот туризам одиграл стабилизирачка улога и помогнал да се одржи туристичката активност. Во постпандемскиот период се забележува постепено опоравување, но сè уште недостасува долгорочна стабилност.

Ова отвора можности за проширување на туристичката понуда преку активности надвор од главната сезона и зголемена промоција на дестинацијата на странски пазари. Вклучувањето на дигитални алатки, одржливи практики и активна улога на локалното население се клучни за унапредување на руралниот туризам во иднина.

Берово има потенцијал да се развие во конкурентна и препознатлива рурална дестинација, доколку се применат стратешки решенија базирани на податоци и соработка меѓу јавниот и приватниот сектор.

Литература

Gössling, S., Scott, D. & Hall, C. M. (2021). Pandemics, tourism and global change: A rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1–20.

Lane, B. & Kastenholz, E. (2015). Rural tourism: The evolution of practice and research approaches – Towards a new generation concept? *Journal of Sustainable Tourism*, 23(8–9), 1133–1156.

Ministry of Economy of North Macedonia. (2021). *Strategic plan for the development of rural tourism 2021–2025*. Skopje: Ministry of Economy.

OECD. (2024). *OECD tourism trends and policies 2024*. Paris: OECD Publishing.

UNWTO – World Tourism Organization. (2024). *International tourism to reach pre-pandemic levels in 2024*. Madrid: UNWTO. <https://www.unwto.org>

UNWTO – World Tourism Organization. (2022). *Impact assessment of the COVID-19 pandemic on tourism*. Madrid: UNWTO. <https://www.unwto.org>

Иванов, С. (2017). *Сезоналноста во туризмот: предизвици и можности*. Скопје: Економски факултет – УКИМ.

Стојаноска, В. (2021). Промени во туристичкото побарување како резултат на пандемијата COVID-19. *Годишник на Факултетот за туризам и угостителство – Охрид*, 16, 45–56.

Онлајн извори:

Државен завод за статистика (2024). *Туристички движења по општини (2015–2024)*. Скопје: ДЗС. Достапно на: <https://www.stat.gov.mk>

Eurostat (2023). *Tourism statistics – nights spent at tourist accommodation establishments*. Достапно на: <https://ec.europa.eu/eurostat>